

NAGY LAJOS PANNÓNIA MŰVÉSZETÉRŐL

Kevés intézmény részesülhet abban a szerencsében, mint Aquincum, hogy három generáción át folyamatosan neves tudósok alapozzák meg nemzetközi hírnevét: Rómer Flóris, Kuzsinszky Bálint, Nagy Lajos, akik ugyanakkor kiváló szervezők is voltak.

Alkatukból következően három teljesen különböző szemlélyiségről van szó, érdeklődési körük is eltért egymásától. Eltérő nézőpontból figyelték és tanulmányozták Aquincum életét, ami önmagában is roppant előnyös volt az ókori város tudományos kutatása számára.

Nagy Lajos tollából 1920–1929 között az első tíz év alatt 20 tanulmány jelent meg, s ebből 18 a művészetek különféle ágával foglalkozik. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert friss volt még magyar irodalom és latin szakos diplomája. Elődeihez hasonlóan ő sem rendelkezett a mai értelemben vett régész képzettséggel s művészeti tanulmányokat sem folytatott. Ennek ellenére a 18 cikkben a képzőművészetek és az iparművészet minden ágáról valami újat mondott! Festészet,¹ (1. kép) stukkódíszítés,² (2. kép) mozaikművészet,³ (3. kép) szobrászat⁴ (4. kép) az iparművészet köréből pedig az üveg⁵, (5. kép) kerámia⁶, és fémművesség⁷ stb. a témái ezeknek a dolgozatoknak. A képzőművészetről szóló megfigyelései már csak azért is egyedülállóak, mert minden előzményt nélkülöz a császárkori provinciális művészetről megformált véleménye. Mondhatnók, iskolát nyitott, műfajt alapított külföldi és hazai folyóiratokban megjelent tanulmányaival. Ezek lényege, hogy szerzőjük szakított a klasszika-archaeológiai elemző stíluskritikával, s az alkotásokat nem önmagukban vizsgálta. Hekler Antal,⁸ Láng Nándor⁹ tökéletességig fejlesztett módszerén túllépve, illetve más irányt véve, a művészet nála nem a mindennapi élet kerete, hanem maga a közeg, amiben a kor embere élt, amit belelégtet, amit látott és amihez hozzányúlt. Ezzel a módszerrel voltaképpen egy újfajta szemléletet vezetett be: minden tárgy mögött az ember van, s minden újabb „lelet” meghatározása egy új elmélet felvetésének az alapja. Nem írt leltárkönyvet és nem félt attól, hogy elképzeléseit kritika érheti, hiszen tudta, hogy minden elmélete a további kutatást készíti elő. Fantázia és intuíció jellemzi cikkeit – amit akkortájt „történelmi érzéknek” neveztek.

A fenti módszerrel és a rá jellemző könnyedséggel oldja meg a legváratlanabb feladatokat is, mint pl. a múmiasír¹⁰ tanulmányozását, vagy az orgona¹¹ feldolgozását. (6. kép) Ez utóbbival az ókori zene- és hangszerkutatást teljesen új vágányra terelte, óriási nemzetközi érdeklődést váltva ki, amely máig sem lankad. Utóbbi révén az ókori művészetek köre a zenével bővült ki.

Egy szír családi sírkertben verses feliratú kőkoporsót¹² tárt fel, s ennek kapcsán a pannóniai verses feliratokat is feldolgozta. (7. kép) Ezután megírta Aquincum irodalmi életéről szóló tanulmányát,¹³ majd a színészettel¹⁴ és a zenei élettel¹⁵

foglalkozó művét. (8. kép) A felsorolt képzőművészeti témákkal együtt ezekből kerekedik ki a Budapest Története c. monográfia „Művészetek” c. fejezete 1942-ben.¹⁶ 86 db számon tartott publikációja közül a többség, – 55 cikk és tanulmány – művészeti témájú.

A közel száz közlemény azonban nem szorítkozik magára Aquincum városára. Nagy Lajos mindig szélesebb perspektívában látta ennek az ókori településnek az életét. Szentendrétől Nógrádverőcégig, Pátytól Csepelig, illetve a pesti oldalig értékelte az emlékeket, amelyek Aquincum lakosságának az életéhez szorosan hozzátartoztak.¹⁷

Amint tágította Aquincum territóriumán a múzeum kutatási területét, korban is bővítette a római uralom nyomán követését. Amint erről mások már beszámoltak, Nagy Lajos nevéhez fűződik Budapesten a Gellérthegyen és a Tabánban az eraviszkusz oppidum és az iparnegyed feltárása és lakosainak megfejtése. Az LT D kelta előzménynek ilyen mérvű jelentősége, mibenléte és korának a meghatározása előtte teljesen ismeretlen volt...¹⁸ S ugyanígy bővítette a korszakot az ókori kereszténységgel, amely témával előtte más még nem foglalkozott.¹⁹

Nagy Lajos munkássága 25–26 éve során (ami sajnos roppant rövid időszak egy program kibontakoztatásához és megvalósításához...) még egy téren hozott teljesen újat, illetve továbblépést: az Aquincumi Múzeumtól távolabb, a főváros területén két „in situ” római kori földalatti múzeumot létesített és egy kis romkertet.

A két múzeum közül az egyik a Schönwiesner-féle Flórián téri katonai fürdő további termeinek a feltárása volt, s a bővítés kapcsán a régi védőépület modernizálása.²⁰

A romkert, innen nem messze a cella trichora maradványainak parkosított környezetben való bemutatása: a főváros területén az első ókeresztény emlékhely létesítése.²¹

A másik „földalatti múzeum” kialakítását az általa feltárt és felismert Contra-Aquincum későrómai castrum romjai védelmére Nagy Lajos az Erzsébet híd lábánál Pesten tervezte.²² Mindegyik római műemlék kialakításánál Moeller Károly műegytemi tanár volt a partnere.

Előjáróban Rómer, Kuzsinszky és Nagy Lajos hármasáról volt szó Rómer előkészítette az utat az aquincumi feltárásokhoz, a múzeum alapításához, s Franciaországban, Németországban, Itáliában hívta fel a figyelmet ennek az ókori városnak a nemzetközi jelentőségére.²³ Sajnos a feltárások megkezdésekor már nem lehetett Budapesten. Rendje határozatához híven 1878-tól a nagyváradi püspökségen kanonoki tisztét töltötte be.

Kuzsinszky voltaképpen véghezvitte tervét-művét, de nagy árat fizetett érte. Jóformán napi küzdelmek eredményeként felépítette az Aquincumi Múzeumot és a kőtárat, ugyanakkor megszerezte raktárak és kutatóhelyiségek számára Pes-

ten a Károlyi palotát. Minden felterjesztésében szerepelt, hogy a romkertben álló Aquincumi Múzeum a kutatómunka számára és az anyag tárolására, restaurálására és feldolgozására nem alkalmas, nem is ilyen céllal készült.²⁴ A Károlyi palotában Kuzsinszky egy középkori osztályt és egy újkori osztályt is kialakított, s megszerezte az engedélyt, hogy a korábban előkerült fővárosi lelőhelyű anyag nagy részét a Magyar Nemzeti Múzeum átadja az új Fővárosi Múzeum számára. Mire azonban mindezzel elkészült, mást neveztek ki helyette az új múzeum főigazgatói székébe! Hosszas fellebbezések után többek között az ugyancsak általa alapított Régészeti Tanszék vezetéséről kellett 1930-ban lemondania a Pázmány Péter Tudományegyetemen, hogy megkaphassa a Fővárosi

Múzeum állását (hiszen eddig az időpontig a Magyar Nemzeti Múzeum régésze volt).

Rómernek az egyházi hatóságokkal kellett volna megküzdenie, hogy Budapesten folytathassa megkezdett művét Aquincumért. Kuzsinszky a fővárosi hatóságokkal harcolva, folytathatta kutatásait Aquincumban. Nagy Lajos helyzete a sorssal szemben kilátástalan volt. Gyógyíthatatlan betegsége utolsó hónapjában, utolsó műve: „Az Eskü-téri erőd, Pest város őse” kéziratához mégis optimista kicsengésű utolsó mondatot fűzött 1946-ban a már kiszedett szöveghez. Hitvallásaként idézzük sorait: „A nyers ásatási anyag... – a római város maradványai – ... bizonyoságot tesznek a küzdelmes kezdetről, ... hogy az 1945. évi joggal mondható új városalapítás után, bizalommal nézzünk előre, s higgyünk fővárosunk jövőjében.”²⁵

JEGYZETEK

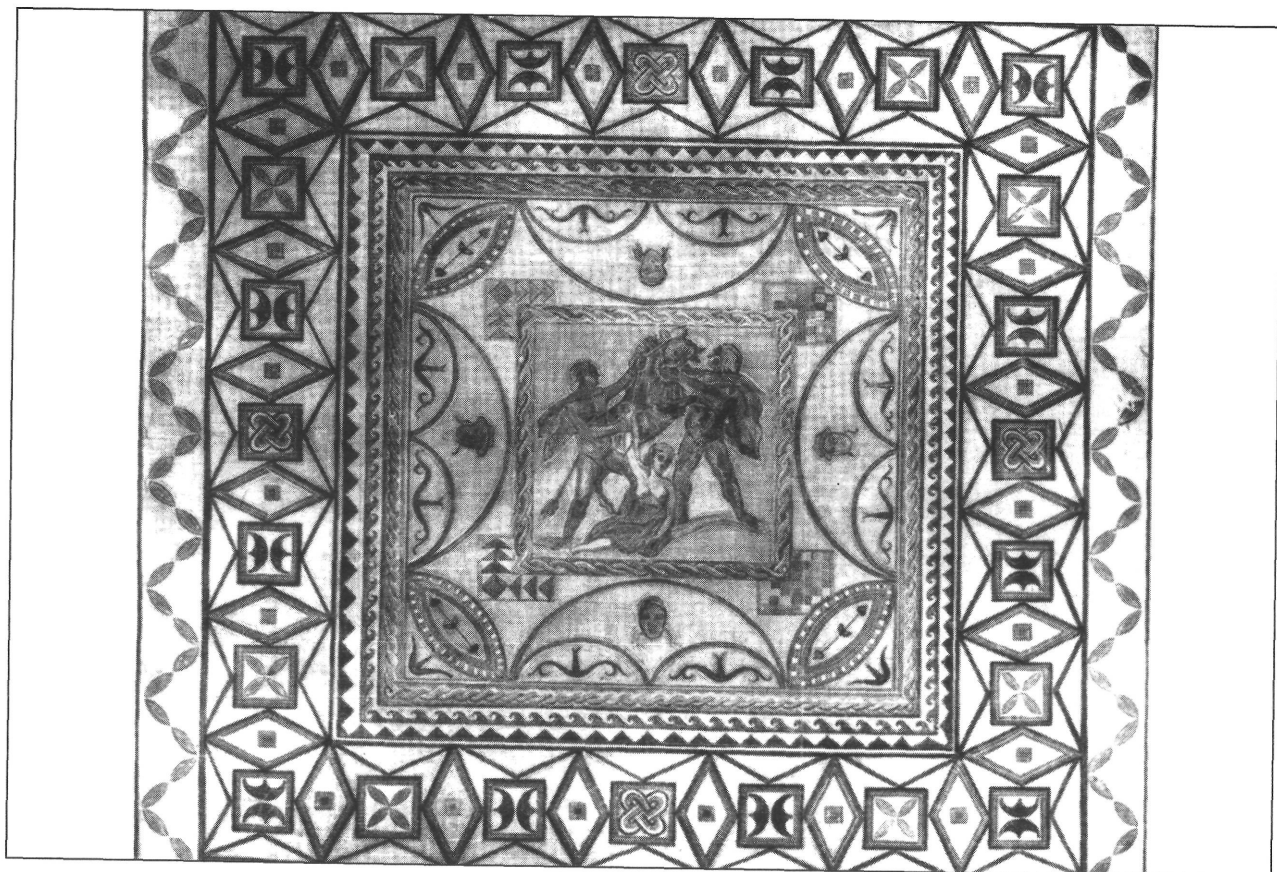
1. Pannónia falfestészeti emlékei, a falfestészet technológiája. Doktori disszertáció. A Balácsa-pusztán előkerült római falfestmények második csoportja. ArchÉrt 39. 1920–22. 18–24.
Die römisch-pannonische dekorative Malerei. Römische Mitteilungen 41. 1926. 79–131.
2. A pannóniai díszítő rendeltetésű stukkó párkányok. ArchÉrt 41. 1927. 114–132.
3. Az antik mozaikművészeti kutatások újabb eredményei. ArchÉrt 41. 1927. 192–196. „Dirke bűnhődése” az aquincumi mozaikon. BudRég 13. 1943. 77–102. A savariai kapitoliumon 1791-ben talált mozaikpadló. OMRTÉ 2. 1927. 100–122. Vasi Szemle 1926–27. 141–159.
4. Pelta díszítés a pannóniai kőemlékeken. ArchÉrt 42. 1928. 68–95. Asztrális szimbólumok a pannóniai bennszülött lakosság síremlékein. Pannonia 1. 1935. 139–151. Szabó Klára: Nagy Lajos hagyaték (kiadatlan kéziratok): a.) kőplasztikai emlékekről; b.) Aedicula falakról, kőfaragó műhelyekről, c.) halotti lakoma ábrázolásokról. Pest-Budai Hírmondó 3. 122–123.
5. A dunaszekcsői keresztény római pohár. Theológiai Szemle 5. 1929. 158–163.
A brigetioi Vas diatretum. ArchÉrt 44. 1930. 111–123. Üvegserleg hálós díszítés utánzatával a budakalászi órtoronyból. BudRég 15. 1950. 535–540.
6. Egy pannóniai terra sigillata gyár. ArchÉrt 42. 1928. 96–113. Egy sisciai terra sigillata gyár termékei Aquincumban. BudRég 14. 1945. 303–331.
Zöldzománcos római dísztál Budáról. BudRég 14. 1945. 283–302.
7. Kerberos szobrocska az Aquincumi Múzeumban. ArchÉrt 46. 1932–33., 161–163.
A bronz kisplasztika emlékei Aquincumból. Szépművészet 2. 1941. 295–297.
8. Mithológikus domborművek aquincumi kőemlékeken. Országos Régészeti Társulat Évkönyve 2. 1927. 81–144.
9. Római rokokó bronzszobrocska az Aquincumi Múzeumban. BudRég 12. 1937. 1–24.
10. Aquincumi múmiatemetkezések. DissPann 1:4. Bp 1935. 40 p.
11. Az aquincumi orgona. In: BTM kiadványai 2. Bp. 1934. 144 p.
Az aquincumi orgona. Budapest 2. 1946. 233–235.
12. A szír és kisázsiai vonatkozású emlékek a Duna középfolyása mentén. ArchÉrt 52. 1939. 115–147.
13. A népnevelés és irodalmi élet kialakulásának első nyomai fővárosunk területén. Magyar Főváros 1. 1941.
14. A zenei és színházi élet kialakulásának első nyomai fővárosunk területén. Magyar Főváros 2. 1941.
15. Ld. előző dolgozatban.
16. Pannóniai római művészet. Címűszó a Művészeti Lexikon 2. Bp. 1935. 264–267. „Művészetek” c. fejezet. Budapest Története 1. Bp. 1942. 579–650.
A pannóniai római díszítőművészet történetéhez. ArchÉrt 1946–48. 189–201.
17. Pl. Aquincum és a későrómai védrendszer. Budapest Története 1. Bp. 1942. 747–764.
18. Az eraviszkusz kultúra emlékei Budapest környékén. Budapest története 1. 1942. 236–265.
19. A tatai ókeresztény aranygyűrű. ArchÉrt 44. 1930. 243–246. Keresztény római ládaveretek Szentendréről. Pannonia 2. 1936. 1–21. In: „Pannonia Sacra”. Szent István Évkönyv 1. 1938. 31–148. Az aquincumi ókereszténység újabb emlékei. ArchÉrt 1940. 246–256. Kereszténység-kontinuitás. Budapest Története 1. Bp. 1942. 765–778.
20. A második segédlegio nagyobbik fürdőjének maradványai a Flórián téren. Bp. 1933. 24.
21. Az óbudai ókeresztény cella trichora a Raktár utcában. In: BTM kiadványai 1. Bp. 1931. 99.
22. Pest város eredete. Előzetes jelentés az Eskü téri ásatásokról. TBM 3. 1934. 7–24.
A pesti tábor maradványai az Eskü téren. Bp. 1937. 32.
23. Pl. a Párizsi Világkiállításra a Rómer által összeállított régészeti vitrinekben az aquincumi anyag reprezentálta a római kort: Rómer Flóris: Catalogue spécial du Royaume de Hongrie. Bp. 1867.
24. Aquincum, Ausgrabungen und Funde. Bp. 1934. 109.
25. Az Eskü-téri római erőd, Pest város őse. Bp. 1946. 113.

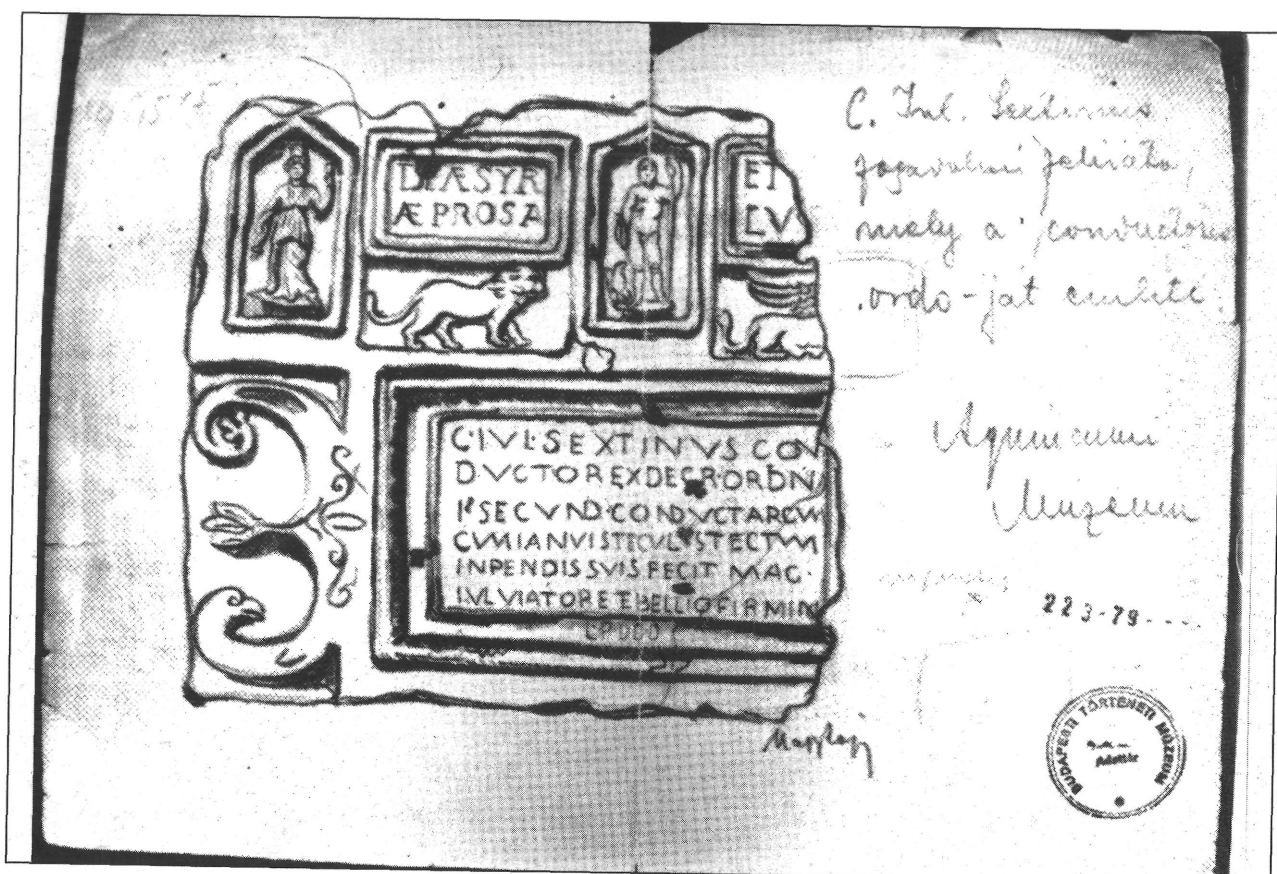
1. kép. Falfestmény részlete arató ábrázolásával (Vihar u.)

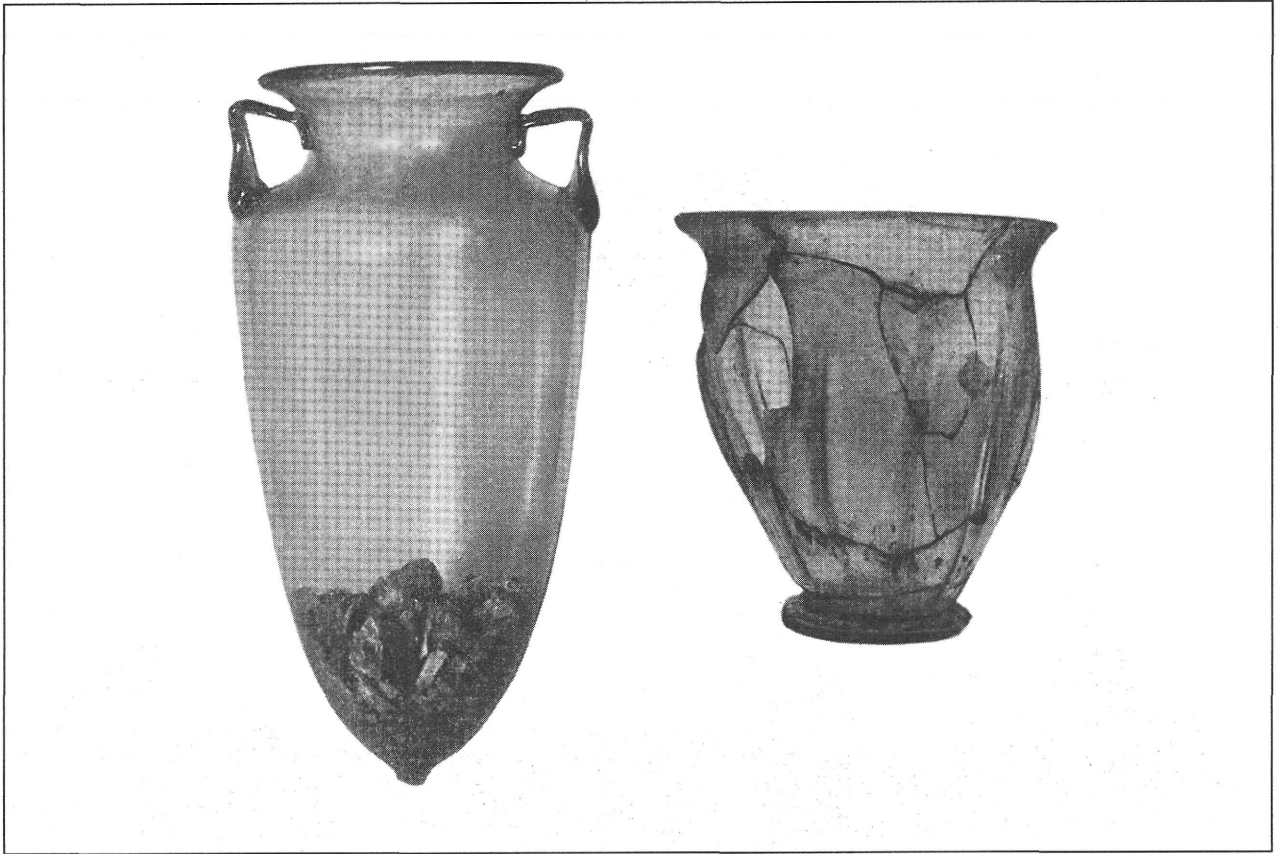
2. kép. Stukkópárkány részlete (Csúcshegyi villából)

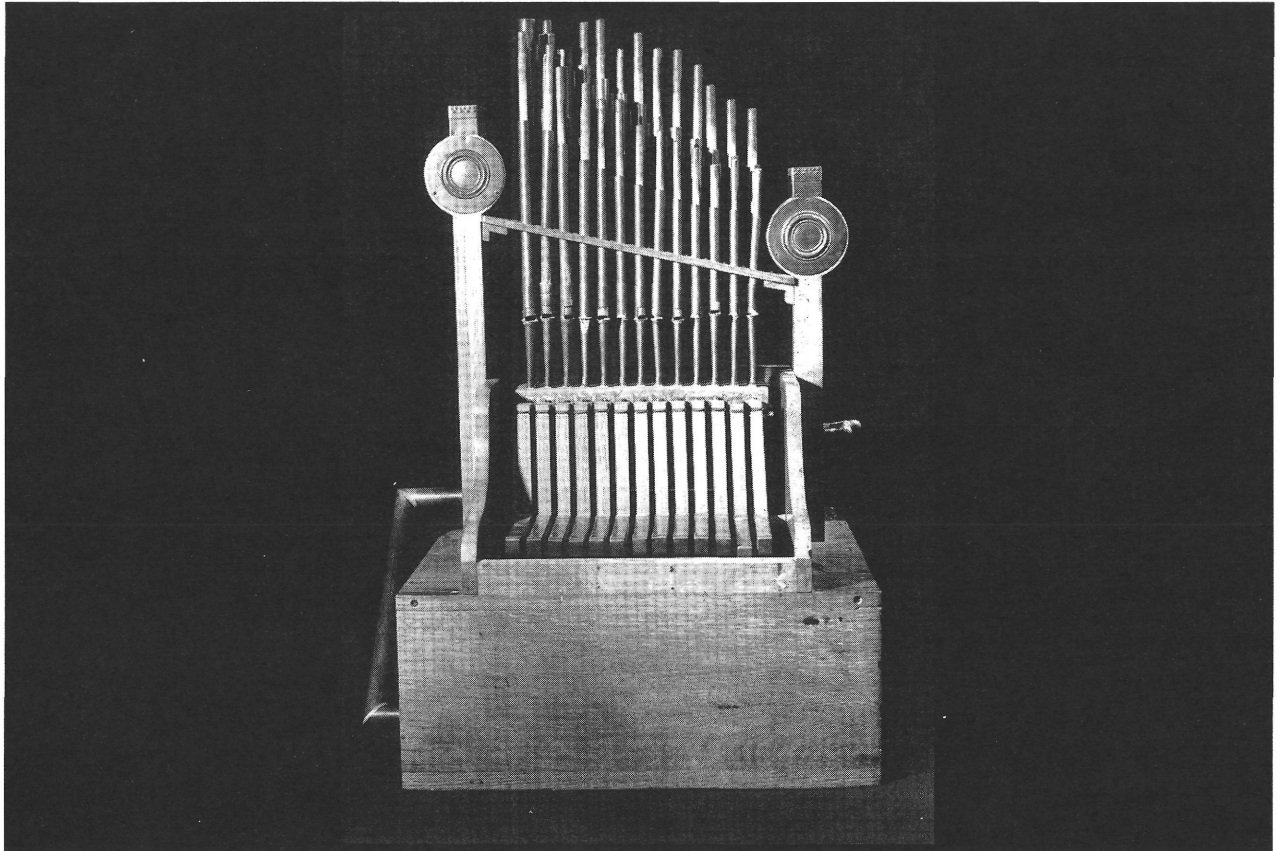
3. kép. Mozaikpadló, Dirke bűnhődésének ábrázolásával. Nagy Lajos rajzos rekonstrukciója. (Aquincumi polgárvárosból).

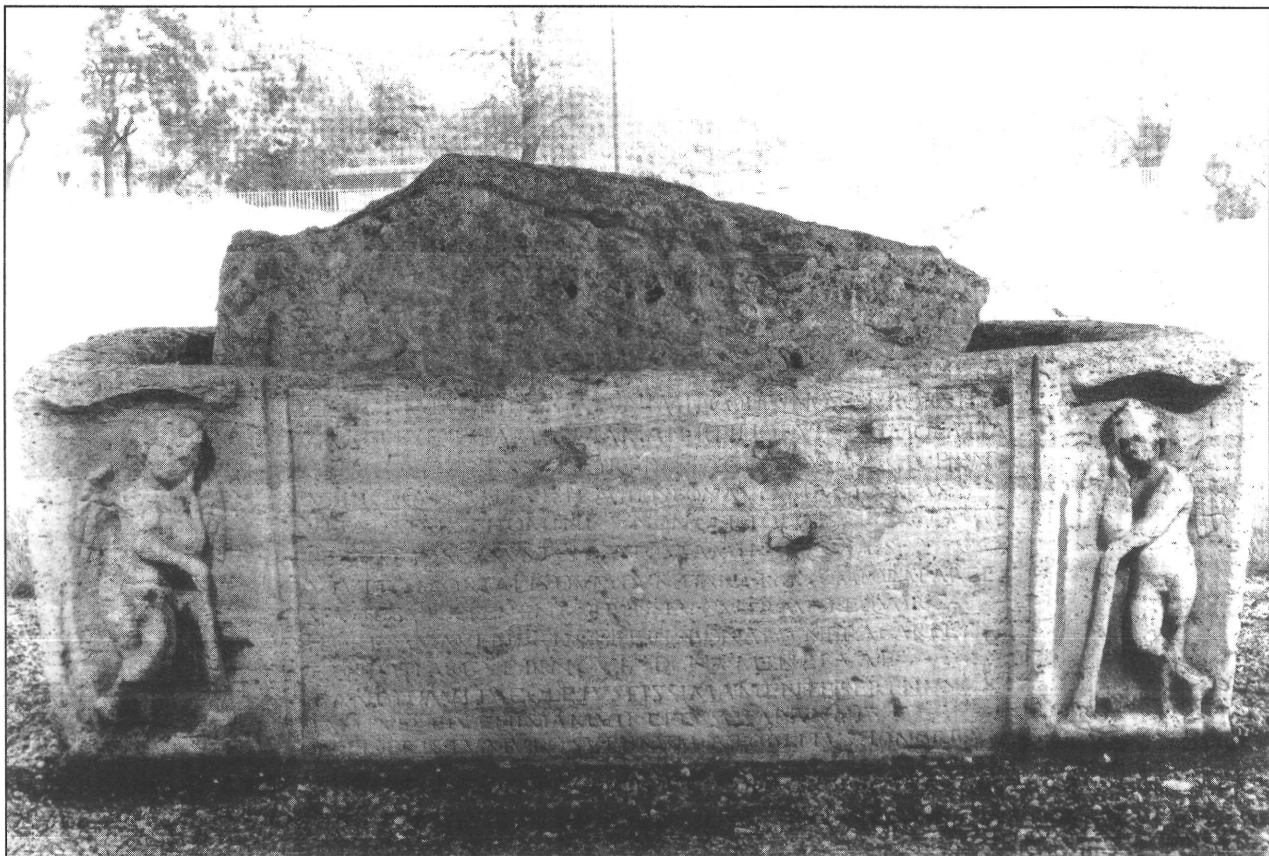
4. kép. C. lul. Sextinus kapuzatának építési felirata, Nagy L. rajza. (Pest-Budai Hírmondó 3, 1991, 13, kép), reprodukció

5. kép. Üvegedények sírmellékletként, az amphorában kalcinált csontmaradványok. (Aranyárokai temető).

6. kép. Orgona

7. kép. Lupus költő sírverse, kőkoporsón.

8. kép. Táncosnő crotalummal sírépítmény relifábrázolása. (Másodlagos felhasználásban építőanyagként a psti római ellenerődéből).